

Kortere anmeldelser

ERIK NØRR & JESPER THOMASSEN (red.): Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne. Kilder til dansk forvaltningshistorie, bind V. København 2007, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. 415 sider. 195 kr. indtil 31. marts 2008, derefter 275 kr.

Enhver, der har arbejdet med arkivdokumenter, ved, at det ofte er en større proces, inden man er i stand til at danne sig et overblik over hvilke kilder, der er til rådighed om et givet emne eller region. Man søger i arkivernes databaser, spørger arkivarerne til råds, snakker med kollegaer og bruger diverse opslagsværker i håb om at finde, hvad man søger. Bogen *Nordatlanten og Troperne* er et nyt opslagsværk, som på en overskuelig måde præsenterer dansk forvaltningshistorie med kilder fra Grønland, Færøerne, Island, Ostindien, Guinea og Vestindien. Det er ikke blot en gentagelse af tidligere håndbøger over arkivdokumenter; ikke alle områder i Nordatlanten har nemlig indtil nu været lige godt dækket med opslagsværker: Indtil udgivelsen af *Nordatlanten og Troperne* har der ikke eksisteret et egentligt administrationshistorisk værk om Færøerne, og det samme gør sig til en vis grad også gældende for Grønlands vedkommende. Dermed er allerede sagt, at udgivelsen af *Nordatlanten og Troperne* er utroligt nyttig. Bogen vil forhåbentligt anspore til ny forskning; ikke mindst inden for Nordatlantens forvaltningshistorie, hvoraf flere dele endnu ikke er behandlet.

Nordatlanten og Tropernes forfattere er grønlandske, færøske, islandske og danske arkivarer, som i et letlæseligt sprog henvender sig til alle, der måtte have interesse for de pågældende områders historie og for dansk administrationshistorie. Bogen kan bruges på universiteterne i undervisnings- og forskningsøjemed, men er lige så nyttig en hjælp for slægtsforskere og andre, der arbejder med det danske riges historie fra middelalder til ca. 1970.

Bogen er femte og sidste bind af *Kilder til dansk forvaltningshistorie*, som er afslutningen på forskningsprojektet *Stat, Forvaltning og Samfund*, iværksat gennem Statens Humanistiske Forskningsråd i 1991. *Nordatlanten og Troperne* præsenterer en række danske forvaltningshistoriske kildegrupper gennem i alt 71 forskellige kildeeksempler, taget fra de pågældende landes regionale og lokale forvaltning samt fra den danske centraladministration i København. Kriteriet for udvælgelse af kildetyperne er ikke nødvendigvis at dække alle de vigtigste kildegrupper for de enkelte områder. En række vigtige kildegrupper – eksempelvis brevbog, politiprotokol eller forhandlingsprotokol – kan være præsenteret i et af de tidligere bind, hvortil der henvises gennem et samlet register placeret bagerst i bogen, dækkende alle fem bind. *Nordatlanten og Troperne* kan således med fordel studeres i forlængelse af de forudgående værker, men det giver

i høj grad også mening at læse bogen som et selvstændigt værk eller bruge den som håndbog.

Der er givet plads til, at en hel række specielle kildetyper kan præsenteres. Eksempelvis kan de såkaldte grønlanderbøger fra Grønland nævnes, som viser grønlændernes salg af fangst- og jagtprodukter til Den kongelige grønlandske Handel, og hvilke dagligdags- og luksusvarer den grønlandske befolkning købte til gengæld. Fra Færøerne må grinderegnskaber betegnes som et eksempel på en særlig kildetype fra området, og her blev der ført nøje regnskab over grindefangstens omfang samt den efterfølgende fordeling af kødet. En speciel kildetype fra Island er repstyret, en slags kommuneforvaltning, med rod helt tilbage i tiendeloven af 1096/97. Hvad Tropekolonierne angår, må peges på de algierske søpasprotokoller, som indeholder fortegnelse over de søpas, der i perioden 1747-1838 blev udstedt for at sikre, at skibe under Dannebrog kunne færdes i fred for de såkaldte barbaresk-stater. Endvidere må peges på de vestindiske negerlister og fribreve for slaver. Negerlisterne giver en årlig indsigt både i den enkelte plantages slavebeholdning; i plantageejers og hans families forhold; og i hvilke andre hvide, som var tilknyttet plantagen. Fribreve for slaver blev derimod udstedt, når en slave blev frigivet af sin ejer, eller om muligt selv købte sig og måske sin familie fri af slaveriet.

Tidsmæssigt omfatter kildematerialet i *Nordatlanten og Troperne* den periode, hvor Grønland, Island, Færøerne og Tropekolonierne havde en fælles forvaltning med Danmark. For Islands vedkommende vil det sige frem til 1918/1944, og for Færøerne frem til hjemmestyret i 1948, med undtagelse af kildemateriale for fællesanliggenderne, som beskrives frem til 1970. Grønlandske kilder repræsenteres frem til hjemmestyrets indførelse i slutningen af 1970'erne. Med hensyn til Tropekolonierne omfatter bindet kilderne frem til afviklingen af den danske forvaltning i 1845 i Ostindien, 1850 i Guinea og 1917 i Vestindien.

Bogen er bygget op således, at for hvert landområde, Grønland, Island, Færøerne og Tropekolonierne, er der først en kort præsentation af områdets forvaltningshistorie. Dernæst præsenteres kildetyperne en for en med teksteksempler, idet kildetyperne sættes ind i den forvaltningshistoriske kontekst. Teksteksempler er gengivet ord- og bogstavret, og foreligger kilden på grønlandsk, færøsk eller islandsk, gengives den først på originalsproget og dernæst i en dansk oversættelse. Efter hver enkelt teksteksempel har forfatterne tilføjet relevante kommentarer i form af ordforklaringer eller forklaring af vanskelige begreber. Under overskriften Lovforslag findes henvisninger til de love, forordninger, bestemmelser og skrivelser, som er gældende for den pågældende kildetype. Endvidere gives eksempler på, hvad kildetyperne kan anvendes til, og det angives, på hvilke arkiver de findes. Sidst, men ikke mindst findes der en litteraturliste over, hvor den enkelte kildetype er benyttet i den trykte litteratur.

Bagerst i bogen findes den generelle litteraturliste til de nordatlantiske og tropekoloniernes historie samt en oversigt over de enkelte områders mål, vægt og møntenheder. Endelig er der et fyldigt register til bind V – og som nævnt til de fire forudgående bind.

Forfatterens overskuelige og uniforme behandling af kildetyperne i *Nordatlanten og Troperne* gør, at beskrivelserne af arkivalier er meget lette gå til, uanset om læseren har forhåndskendskab til det enkelte område eller ej. Hvert kildetypeafsnit er endvidere krydret med sort/hvide illustrationer eller fotografier, hvilket blot understreger den læservenlige opsætning.

Arkivalierne fra Grønland, Island, Færøerne og Tropekolonierne har ført et omskifteligt liv, og noget er gået tabt; blandt andet under transporten mellem

de enkelte lokale og regionale områder og København. Værst er det gået ud over de sydgrønlandske arkivalier, som under en transport mellem Grønland og Danmark gik til grunde ved M/S Hans Hedtofts forlis i 1959.

Dertil kommer, at dokumenterne i sin tid blev behandlet under forskellige instanser under den danske centraladministration, og disse varierede som bekendt over tid. Det betyder, at det i dag kan være svært at hitte rede i, hvilket kontor i centralforvaltningen, der behandlede diverse sager, især fra Grønland, Færøerne og Island. I *Nordatlanten og Troperne* er der således medtaget tre kildeeksempler fra de pågældende lande, som kan bidrage til at finde vej gennem centralforvaltningens arkiver.

At dokumenterne har ført et omskifteligt liv og er af mangeartet karakter, gør også, at noget befinder sig på rigsarkiver såvel som på lands- og lokalarkiver i de pågældende lande og i Danmark, for slet ikke at nævne andre lande som f.eks. Norge, Tyskland og USA.

Når den sidste side i *Nordatlanten og Troperne* er vendt, sidder man som læser tilbage med et kort, men godt indblik i den danske forvaltningshistorie, men også et indblik i lokalbefolkningens hverdag. Man kan ikke lade være med at forundres over, hvor forskelligt de gamle danske oversøiske besiddelser blev administreret af et og samme kolonistyre, såvel over tid som på et givet punkt i kronologien.

Der er stadig meget ubehandlet arkivmateriale at forske i, og *Nordatlanten og Troperne* kan varmt anbefales til brug ved fremtidige studier.

Mette Rønsager

FREDRIK THISNER: Militärstatens arvegods. Officerstjänstens socialreproduktiva funktion i Sverige och Danmark, ca. 1720-1800. *Studia Historica Upsaliensia* 230. Uppsala 2007, Uppsala Universitet. 373 s.

Titlen på denne bog er en smule falsk reklame. Der er ikke tale om et samlet studie af de to nordiske stater, men om en dybt funderet empirisk undersøgelse af ét svensk 'inddelt' infanteriregiment, udbygget med materiale om den øvrige svenske hær samt om hæren i Danmark og Norge. Den dansk-norske del bygger i høj grad på forskningslitteraturen. Der er dog delundersøgelser, hvor en systematisk komparation har været mulig, baseret på ensartede databaser over officerskorpset i det svenske regiment, et dansk regiment og et norsk regiment.

På dette grundlag er det begrænset, hvor meget nyt Fredrik Thisner kan fortælle om forhold i den dansk-norske stat. Hans undersøgelser afdækker først og fremmest en række spørgsmål, som bør følges op. Hvad er det for eksempel der sker midt i 1700-tallet, ca. i Frederik 5.s regeringstid, hvor en hel række forhold omkring rekruttering og karriere afviger fra tiden før og efter? Og i hvor høj grad kan hans nybrydende konklusion om de svenske forhold overføres til den danske stat? Hans eget svar kan sammenfattes: kun i begrænset omfang. Det er uden tvivl rigtigt ud fra det foreliggende grundlag, men spørgsmålet fortjener at blive set nøjere på.

Afhandlingens kerne er en omfattende, arkivbaseret undersøgelse med to hoveddele. Den ene drejer sig om officerernes økonomi, den anden om de sociale dimensioner, dvs. afstamning, ægteskaber og sociale relationer, især internt i officerskorpset. Undersøgelsen er omhyggelig og metodisk sikker, og den fremlægges detaljeret og præcist, endda noget omstændeligt. De store nyheder finder man i den økonomiske del. Her bliver der på overbevisende måde bragt